

A KULTURÁLIS TÖRVÉNY LEGITIMITÁST ADOTT A KÖZMŰVELŐDÉS GYAKORLATÁNAK

Inkei Péter szerint kiegyensúlyozott szabályozás született

A sajtóban is nagyobb teret kapott heves viták ellenére sem változott a januártól hatályba lépett kulturális törvény lényege az eredeti tervezethez képest - állapítja meg Inkei Péter, az MKM helyettes államtitkára, aki európai mércével mérve is nagy jelentőségűnek tartja ezt a törvénykezést. Az államtitkár-helyettes ugyanakkor arra figyelmeztet, hogy az új szabályozást ne tekintsék valamiféle „pártlatározatnak”.

- Mennyiben tükrözi a minisztérium eredeti elképzeléseit a kulturális törvény közművelődéssel foglalkozó része?

- Amikor a parlamenti szavazás után összevetettük az eredeti a törvénnyel emelt szöveggel, magunk is meglepődöttünk, hogy éppen ez a fejezet változott legkevésbé. Másra lehetett számítani azok után, hogy a szakaszok körül folyt a legnagyobb, leghevesebb vita a kulturális bizottság ülésén. A minisztérium annál, amit célul tűzött ki, nem kapott sem sokkal többet, sem sokkal kevesebbet a törvényben. A többi fejezetnél sem túlságosan nagy az eltérés, legfeljebb azoknál szakmai kérdésekben több paragrafus mondatai módosultak. De koncepciónálisan az egész hatályba lépett törvénycsomag lényegében a betetjesített változatot tükrözi.

- Ezek szerint a minisztériumnak nem kellett módosítania a törvénnyel kapcsolatos eredeti várakozásait.

- Erről szólva először azt kell tisztázni, melyek azok a „célcsoportok”, amelyek elképzeléseit, igényeit figyelembe kellett venni a törvényszöveg fogalmazásakor. Elsőnek említem a hagyományosan értendő közművelődési szakmát, tehát a népművelőket, a művelődési házak működtetésében részt vevő szakembereket. A másik a lakosságnak az az - értelmiségnél jóval szélesebb - köre, amely megfogalmazott igényt támaszt a közművelődés iránt. Ez utóbbin belül azonban van egy igen markáns réteg, azoké, akik nem csupán kritikával illetik az elsőként említett szakmai csoport elképzeléseit és tevékenységét, hanem annak mintegy antitéziseként egy sokkal lazább, az elmúlt negyven év gyakorlatával határozottabban szakító „szabadművelődést” helyeznek előtérbe. A harmadik csoportot az államigazgatásban tevékenykedők és a közművelődés működtetéséért felelős önkormányzatok képezik, továbbá ide tartozik - amennyiben az előbbiekkal azonos érdeket képvisel - a Belügyminisztérium is. És itt nem utolsó sorban kell említenem az államháztartási reformot és a pénzügyi szigor képviselő tárcát, a Pénzügyminisztériumot. Ha ezekhez még hozzáveszem a mindig sikerre vágyó politikusokat is, akkor nyilvánvaló, nem könnyű olyan megoldásokat találni egy ilyen törvényben, amelyek valamennyi érdekcsoportnak megfelelnek. Márpedig ez volt, és nem is lehetett más a célunk. A tárcá nem torzított a kormány elé, a kormány pedig végképp nem nyújthatott be a parlamentnek olyan tervezetet, amely előnyben részesíti egyik vagy másik csoportot, a többi rovására.

- A tervezet parlamenti előkészítésekor egyébként is valamennyi érdekcsoport igyekezett nyomást gyakorolni a törvényhozókra, több-kevesebb sikerrel.

- Így történt. De eleve bármelyik kör megsértődhetett volna - és egyik-másik úgy is tett, mint aki megsértődött - amint, hogy a minisztérium anyaga nem az ő elképzeléseiket tükrözi. A költségvetési tervezők például meglehetősen zordan

hangoztatták az utolsó percig, hogy a tervezet túlságosan sokat akar kihalítani a központi forrásokból. És itt tértek vissza az első körre, a közművelődési szakmára: nekik is tudomásul kellett venni, hogy a törvény nem kizárólag az általuk elfogadott, képviselt értékeket tartalmazza. Más szóval: egy picit engedniük kellett. A minisztérium, a kormány törekvése a kölcsönös, még mindenki számára elfogadható engedmények elérése, megfogalmazása volt. És hogy ez nagyjából sikerült is, azt bizonyítja, amiről az imént szóltam: nem történt lényegbevágó változtatás a törvényszövegben. Megjegyzem, csak a vita heves külsőségei miatt tűnhetett úgy, hogy a közművelődés váltja ki a legnagyobb konfliktust. Valójában sokkal élesebb érdekütközéseken is sikerült úrrá lenni, gondoljunk csak például a régészeti kisajátítások esetében a földtulajdonosok és egyes befektetői körök, vagy a jelentős forint-kihátasú könyvtári fejlesztésben érintettek technokratikus érdekeire.

- Miben fogalmazható meg a közművelődés számára elért eredmény?

- A törvény hatályba lépésével Magyarország azon kevés európai ország közé került, ahol magas szinten határozzák meg, hogy a polgárok önműveléséért mivel felel az állam. Lehet, hogy az elfogadott szabálygyűttesnek van egy-egy olyan eleme, amelyet valamelyik másik állam törvényében sikeresebben, általunk is irigyelhetően fogalmaztak meg, ám a mi központi fogalmunk, a közművelődés egyedülálló. Hiszen nem csupán a felnőttnevelést vagy a szabadidő eltöltést, esetleg - mint a francia Jacques Lang-féle program tartalmazza - a városi művészeti-kulturális központok működtetését és igénybe vételét foglalja magában, hanem az életmód egészét felöleli, átfogja. Az magában nagyjelentőségű, hogy a törvény ezt a fogalmat használja.

- Nem valamiféle szép szó, deklaráció ez mégis? Vagy inkább ismét?

- Én nem annak tartom. Különösen, ha a praktikus következményekre tekintünk. Például az önkormányzatok vagy a központi költségvetés kötelezettségeire. Ezek annyira nyilvánvalóak, hogy talán nem is szükséges őket itt hangsúlyozni. Van azonban egy összefüggés, amire nem figyelnek eléggé azok, akik esetleg deklarációról beszélnek. Tudniillik a szóban forgó intézményrendszer és a vele kapcsolatos fogalomkészlet oly mértékben megkérdőjeleződött az elmúlt években, hogy az már végképp elkeserítette és elbizonytalanította e szakma művelőit. Ezt a törvény azzal változtatta meg, hogy a közművelődést törvényi szinten szabályozott és támogatandó állami feladattá tette. Ahhoz, hogy ennek elvi és gyakorlati következményeit kellően értékelni tudjunk, elég, ha a közép-kelet-európai volt szocialista országok mai helyzetére, gyakorlatára vetünk egy pillantást. Sehol sem sikerült így átépíteni és ilyen szerves fejlődéssel átvinni az új, demokratikus korszakba az állam-szocializmusban eltorzítva működött, de jobbára még a polgári korból származó kultúr házi rendszert.

- Nálunk ez azért sikerülhetett, mert az intézmények demokratizálása már az államszocialista korszak második felében megkezdődött és előre haladt. A „műházakkal” szembeni elsőprő kritika túlzó, történelmiellen és valóságidegen volt, ezért vallott kudarcot.

- Valóban, a mi törvényalkotásunkat befolyásolta ez a hosszabb társadalmi folyamat. Amikor örülünk a törvényhozásban elért eredménynek, nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a közművelődés működésében, intézményrendszerében változatlanul vannak súlyos problémák is.

- Éppen ezért óvniuk némelyek az eufóriától. Mi több, vannak, akik azt mondják, hogy a törvényel a feladat nagy részét kipipálták az illetékesek, nagy változás nem várható. Egyébként is, minden helyben dől el...

- Hadd idézzem Vitányi Ivánnak a budapesti kulturális tanácskozáson elhangzott mondatát: ez a törvény nem „párt-határozat”, amit végte kell hajtani, hanem jogszabály, amit alkalmazni kell, be kell tartani. Az eufória valóban indokolatlan, mert nem valamiféle tervutasítással állunk szemben, amelynek végrehajtását utóbb számon lehet kérni az önkormányzatoktól, a minisztériumoktól. Itt olyan jogi kötelezettségekről van szó, amelyeket a politikai és a jogi érdekérvényesítés mechanizmusai segíthetnek teljesíteni. A helyzet ebből a szempontból valójában nem változott gyökeresen. A kulturális törvény főbb elemei az önkormányzati és hatásköri törvényben 1990 óta megtalálhatók. Annak, hogy sok helyen mégsem léptek életbe, két oka van. Az egyik, hogy a jogérvényesítés még gyenge lábakon áll nálunk. A polgárok nem szoktak a törvényre hivatkozva fellépni a közigazgatásnál - vagy akár a bíróságon jogkeresettel is, hogy adott településen, körzetben legyen könyvtár, művelődési otthon vagy valamiféle közművelődési ellátás. A sajtótörvény viszont az eddigénél is több lehetőséget ad erre a fellépésre azáltal, hogy részletesebben írja le, mi az, amit be lehet tartatni. A másik ok: hiába voltak ilyen kötelezettségek eddig is, a legitimitás hiánya elbizonytalanította a polgárokat abban, hogy az állam komolyan gondolja-e ezeket a kötelezettségeket. Ez a törvény megoldotta a legitimitás-problémát. És a szakma is túljutott a „kellünk-e?” és a „kaphatunk-e rá pénzt?” dilemmáján.

- A közművelődés helyi szakemberei mégis erősebb támogatásra számítottak.

- Megértem, hogy abban az elbizonytalanodásban, amelyről az imént szóltam, sokan nem pusztán normákat, hanem kényszerítő eszközöket vártak a központi hatalomtól. Egy valóban demokratikus berendezkedésű országban azonban ilyenekre nincs lehetőség. Arra ad módot a törvény, hogy al-

kalmazói a benne foglalt kötelezettségek teljesítését politikai vagy jogi eszközökkel kikényszerítsék.

Mindazonáltal a törvényalkotás során megfogalmazódott néhány stratégiai cél, amelyek elérésében a kormányzat, az állam sem lehet passzív. Az egyik: a törvényel elértük, hogy egyensúly teremtődött az intézményes művelődés és a szabad polgári kezdeményezések között. Tehát a finanszírozási forrásokból mindkettőre kell hogy jusson. (Ez persze nem zárja ki, hogy adott településen rosszul működő művelődési házat tartassanak fenn, és/vagy érdektelen civil programokra szórják ki a pénzt.) A másik alapvető cél, hogy hasznosítsuk a ránk maradt infrastruktúrát, intézményhálózatot, amely - az ismert problémák ellenére - európai összehasonlításban is nagy érték. De a hasznosításban is különféle célokat lehet megjelölni. A törvény megfogalmaz ezek közül néhány, helytől, időtől elvonatkoztatott, általános - ha úgy tetszik, „puha” - feladatot: szabadidő eltöltés, önkifejezés, műkedvelés, hagyományörzés és így tovább. Egy adott időszak társadalmi-kulturális viszonyai, problémái azonban a törvényben nem konkretizált tennivalókat - az előbbi fogalomalkotásnál maradván: „kemény” feladatokat - is meghatározhatunk, amelyekkel még jobban ki lehet aknázni az intézmények kínálati lehetőségeit, egyszersmind növelhető az intézmények társadalmi fontossága, presztízse. Ilyennek tartom a mostani időszakban az átképzésben, felnőttképzésben való, a jelenleginél sokkal határozottabb szerepvállalást, illetve a már megvalósuló részvétel hangsúlyozását. Ide tartozónak vélem az információs társadalom igényeinek szolgálatát, a hazai és nemzetközi információs hálózatokba való bekapcsolódást, például az úgynevezett teleházak bővítését, akárcsak a kulturális turizmusban való részvételt. Mielőtt még bárki félreértene szavaimat: nem kívánom, hogy a művelődési házak ezután mondjuk - váljanak a munkanélküliek továbbképzési központjaivá. Csupán azt tartanám jónak, ahol már ellátnak ilyen feladatot, ott erre jobban felhívni a figyelmet, ahol pedig ilyen tevékenységre van igény és lehetőség, ott - az egyéb célok sérelme nélkül! - ezt is meghonosítanák. A törvény az állam kötelezettségének teljesítésével, továbbá a társadalom és a szakma együttes kezdeményezéseivel érheti el célját.

VARSÁNYI GYULA

